

Dočkal dr. Kamilo: Poviest istočnih crkava, (pos. otisak iz »Bogoslovske Smotre«, god. 1937—1941). I. svezak: Poviest perzijske crkve, str. 56; II. svezak: Poviest indijske crkve, str. 57; III. svezak: Poviest sirske crkve, str. 58; IV. svezak: Poviest armenske crkve, str. 109.

Ugledni prelat, zagrebački kanonik msgr. Dr. Kamilo Dočkal, koga naši čitatelji imaju prilike poznati kao jednoga od najmarljivijih suradnika našeg časopisa izvan kruga nastavničkog zbora bogoslovske fakulteta, objelodanio je pod gornjim naslovima sustavni niz poviestnih razprava o različitim ograncima iztočnih odijeljenih i sjedinjenih crkava, tako da je konačno obujmom izašla oveća knjiga, u kojoj će čitaoci moći naći zaokružen pregled poviesti tih crkava, izrađen na najboljoj savremenoj literaturi i vrelima, prikazan laganim i zanimljivim stilom, a opet na znanstvenoj visini i s objektivnom kritičnošću. Pregled sadržaja pojedinih svezaka jest ovaj:

I. Poviest perzijske crkve vezana je na početak kršćanstva u Siriji iz apostolskih vremena, jer jurisdikcija i upliv antiohijskog patrijarhata sizali su čak u Perziju. Ova je crkva ostala pretežno pod uplivom Nestorijeva krivovjerja. Ona je razvila svoju znatnu bogoslovsku književnost između 5.—13. stoljeća, a od toga je vremena počela veoma opadati. Ova je crkva razvila i svoj posebni obred. Katolička Crkva počela je u 13. stoljeću nastojati oko toga, da se obnovi sjedinjenje ove crkve s Rimom. To je nastojanje urodilo pozitivnim uspjesima istom u 16. stoljeću, kad je nastala unija Siro-Kaldejaca s katoličkom Crkvom, koja se uz različite krize i poteškoće održala sve do svršetka bivšeg svjetskog rata, kad je g. 1917. strašno postradala uslied progona sa strane Turaka i boljševika, u kom je postradalo oko 20.000 širokaldejskih sjedinjenih kršćana. Broj vjernika sjedinjene kaldejsko-perzijske crkve dosiže do 72.000 duša. Nastanjeni su ponajviše u Mesopotamiji, a vjersko im je središte patrijarhat u Mosulu.

II. Poviest indijske crkve, koja prema staroj predaji potječe od sv. apostola Tome, pa se zato zovu i »Tomini kršćani«, također je veoma zanimljiva. Pod uplivom kršćana nestorianaca, koji su bili razšireni u Perziji, zapali su i indijski kršćani u 6. stoljeću u nestorijansko krivovjerje. Odkako se sredinom 16. stoljeća znatan dio perzijskih kršćana povratio iz nestorianizma u krilo katoličke Crkve, nastale su i među indijskim kršćanima povoljne prilike, da priedu u katoličko jedinstvo, ali su Portugalci iz političkih razloga sprečavali ostvarenje toga nastojanja, jer su priekim okom gledali, da se među indijskim kršćanima postavlja biskupi malabarskog obreda podrijetlom iz Perzije, nego su htjeli, da crkvenu upravu preuzmu biskupi latinskoga obreda. Ipak je misijsko djelovanje Franjevaca i Dominikanaca donielo znatnih uspjeha k sjedinjenju malabarskih kršćana s katoličkom Crkvom. U polovici 16. stoljeća, kad je u Indiju došao sv. Franjo Ksaverski, preuzeli su vodstvo misijskog djelovanja isusovci. G. 1599. došlo je do znamenite crkvene sinode u Diamperu, koju je sazvao nadbiskup Menezes, i na kojoj je malabarski arhidakon Georgije a Christo u ime malabarske crkve položio svečanu vjeroispoviest sjedinjenja s rimskom Crkvom. Tom zgodom bile su provedene mnoge reforme u malabarskoj crkvi i iz liturgijskih knjiga bilo je uklonjeno sve, što je bilo nestorijansko. Ipak je latinski biskup Menezes u svojim zahtjevima tom prigodom išao predaleko, kad je tražio, da malabarski sjedinjeni kršćani posvema prekinu veze s patrijarhom svoga obreda u Perziji. Zato je u velikom dielu tih kršćana nastalo nepovjerenje prema latinskoj hierarhiji, pa je znatan dio tih kršćana zapao opet u nestorijanski razkol. Sva je sreća, što nestorijanska hierarhija nije zadovoljila očekivanjima kršćanskih potreba malabarskih vjernika, pa je pod kraj 19. stoljeća nastalo opet živo zanimanje za obnovu crkvenog jedinstva. Od vremena pape Leona XIII. sjedinjeni kršćani siro-malabarskog obreda imadu svoju hierarhiju od te biskupije, koje su izravno podvrgnute apostolskoj stolici u Rimu. Međutim je propaganda englezke crkve uniela

mного smutnije među malabarske kršćane, zavevši ih na višestruki razkol raznih sekta. U posljednjim decenijama mnogo je zasluga stekao za smirenje duhova i ponovno privođenje u krilo crkvenog jedinstva jakobitski biskup Mar Ivanios, koji je g. 1925. počeo pregovore s Rimom za obnovu crkvenog jedinstva, a kad je stvar bila dobro pripravljena, prešao je svečano sa svojim učenicom biskupom Mar Teofilom i sa 10.000 duša u krilo katoličke Crkve. Ovaj pokret stalno napreduje. Na Božić g. 1931. pošao je stopama obraćenih biskupa i Mar Josef Severios, nadbiskup iz Niranama i prešao u krilo katoličke Crkve.

III. Poviest sirske crkve. Ova je crkva u 5. stoljeću postala duboko zaražena monofizitskim krivovjerjem, te je imala različite nazive: čutihijani, monofiziti, separati, skizmatici, jakobite, severiani i acefali. Današnji ostatci monofizita u Siriji zadržali su ime Jakobiti, po svom organizatoru Jakobu el-Baradaia. Armenski monofizite zovu se Gregoranci ili Ečmiadzinci, egipatski Kopti i napokon u Abesiniji etiopska ili abesinska crkva. Jakobitska crkva imala je znatan broj svojih bogoslovskih pisaca od 6.—13. stoljeća. Uzprkos živih nastojanja katoličke Crkve oko predobivanja jakobita za crkveno jedinstvo bili su uspješni veoma neznatni. Tek pod kraj 17. stoljeća počela je unija zadovoljivati trajnije uspjehe djelovanjem otaca kapucina. Oni su predobili za uniju sirske patrijarha Simeona i mnogo njegovih vjernika, ali on i njegovi nasljednici zajedno sa sjedinjenim vjernicima bili su dugo vremena i vrgnuti žestokim progonima od nesjedinjenih. Sjedište patrijarhata sjedinjenih jakobita bilo je izprva u Alepu, a kasnije u Mardinu. Tiekom 19. stoljeća sirska sjedinjena Crkva liepo je procvatila, izobrazila pomalo svoje svećenstvo i pridigla vjerski život. Osobito su zaslužni u tom pogledu posljednja dva patrijarhe: Efraim II. Rahmani (1898.—1929.), čovjek veoma učen i zauzet za odgoj i naobrazbu svoga svećenstva, i sadašnji patrijarh Gabriel Tappouni (od 1929. do danas), koji je god. 1935. odlikovan čašću kardinala, što je s velikim oduševljenjem pozdravila ne samo sirska sjedinjena, nego i nesjedinjena crkva. Današnje stanje sirske sjedinjene crkve broji 70.000 vjernika u domovini i oko 14.000 izvan domovine, zatim oko 150 svećenika. Hierarhija podijeljena u 8 biskupa i 2 patrijarška vikariata (3 biskupije u Iraku, 1 u Turskoj, 4 u Siriji te 1 vikarijat u Palestini i 1 u Egiptu).

IV. Poviest armenske crkve. Nakon kratkog i zanimljivog pregleda armenske poviesti pisac iznosi poviest kršćanstva kod Armenaca. Prema iskonskoj predaji početci kršćanstva u Armeniji sižu u apostolsko doba i nadovezuju se na djelovanje sv. apostola Jude Tadeja i Bartolomeja. Osobito je unaprijedio i utvrdio kršćanstvo u Armeniji sv. Grgur Lusauvorič (Prosvjetitelj), koji je djelovao svršetkom 3. i početkom 4. stoljeća († 329.). On je uređio hierarhiju razdielivši armensku crkvu na 12 biskupija, kojima je bio na čelu patrijarh, nazvan »katolikos« sa sielom u Vagharšapatu. Ova je crkva trpjela teške progone od perzijskih kraljeva i dala je mnogo mučenika. Velikih je zasluga za kulturno pridoznanje armenskih kršćana stekao sv. Mesrop (345.—440.), izumitelj armenskog alfabeta. Time je bio omogućen i razvitak armenske crkvene književnosti i posebne armenske liturgije. Poslije Mesropove smrti počela su se među armenskim kršćanima širiti krivovjerja, najprije Mossaljevci, zatim mazdaizam (kult vatre), a u 6. stoljeću zapali su u monofizitsko krivovjerje. Od 7.—11. stoljeća nadošla je dalje borba sa sektama Paulicijevaca i Thondrakita, od kojih mješavine nastaju kasnije bogomili, katar i njima slične sekte. Od 12. stoljeća poduzimaju se iz Rima i Bizanta pokušaji, da se Armenici sjedine bilo s rimskom, bilo s bizantskom crkvom. Prvi, koji je bio sklon uniji s Rimom, bio je učeni i pobožni »katolikos« Nerses IV. (1166.—1173.). Njegovo je nastojanje djelomično ostvario njegov nasljednik Nerses Lampronetzi, nadbiskup u Tarsu († 1198.). Između sjedinjenih i nesjedinjenih Armenaca razvija se tiekome vremena znatna polemička bogoslovska književnost. O pitanju unije Armenaca razpravljalo se napose na florentinskom obćem crkvenom saboru, te je bio postignut sporazum i iz sabora bi izdan posebni »Decretum

pro Armenis«. Za utvrđenje unije mnogo je doprinio red Mehitarista, osnovan g. 1701., koji se brinuo za unapređivanje vjerske književnosti i odgoj svećenstva. Danas broji sjedinjena armenska crkva oko 135.000 vjernika, dok je nesjedinjenih, ponajviše u Perziji oko 150.000.

Ovim je poviestnim razpravama ugledni pisac veoma zadužio našu bogoslovsku književnost, jer nam je pregledno, ukratko i znanstveno kritički sabrao sve, što je važno znati o poviesti iztočnih odjeljenih crkava. Vrlo bi teško pojedinci mogli doći do tako solidnog i preglednog znanstvenog prikaza, jer je literatura o poviesti tih crkava veoma razasuta i teško pristupačna. Zato za veliki trud i mar, kao što i na izvrstno uspješnim djelom uglednom piscu dugujemo osobitu zahvalnost i njegove razprave najtoplije preporučujemo, osobito onima, koji se zanimaju za pitanja iztočnih crkava.

Dr. J. Oberški

A. Igrec : Problema gnoseologicum in philosophia naturali Rogerii Jos. Boscovich. Excerpta ex dissertatione ad lauream in Facultate philosophica Pontificiae Universitatis Gregoriana. 48 pag. Zagrebiae 1943.

Od četiri poglavlja svoje doktorske radnje o problemu spoznaje kod Rudera Josipa Boškovića pisac je objelodanio treće i četvrto poglavlje »O metodi« i »Teorija spoznaje«, očito samo da udovolji uvjetima za promociju. Ta dva glavna poglavlja prikazana su na 30 i pol strane velike osmine. — Boškovićeva je metoda induktivna, ne doduše izključivo, već prvenstveno. U vezi s tim pisac obzirnim riječima opravdava S. Zimmermanna, koji kaže, da je Bošković došao do svoje nauke dvostrukom metodom, indukcijom i dedukcijom. Zatim odlučno zabacuje naziv »hipotetičko-deduktivna metoda«, kojim je D. Nedeljković karakterizirao Boškovićev metodički postupak. Kao značajku Boškovićeve »teorije spoznaje« možemo iztanuti sljedeće: objektivistički realizam (osjetilna spoznaja je temelj svake druge spoznaje, kakvoće objektivno postoje) izrazito racionalističkog smjera (kriterij istine je u nama, on je nama usaden: »recta ratio« ili »lumen rationis«), koji nedosljedno zagovara izvjestni skepticizam (sigurnost samo u pogledu refleksivnog razčlanjavanja činjenica, ali neizvjestnost ili u najboljem slučaju vjerojatnost u pogledu naučnog sistema, kojim bismo mogli protumačiti prirodu). — Iako sve to ne znači sasvim novi rezultat, ipak je zgodno imati pregledno na okupu sva važnija mjesta iz Boškovićevih spisa, kojima se pokazuje njegovo stajalište u pitanju spoznaje.

Još nekoliko stvari od manje važnosti. — Ne piše se »haereditas« (38), već »hereditas«; ta riječ naime nema »veze s glagolom »haereo«, nego potječe od grčke riječi $\chi\eta\rho\sigma\gamma$. Zatim treba pisati »nolumus« (ne »nollumus«, 19), »pollet« (ne »polet«, 30), »difficillimae« (ne »difficillimae«, 31), »certi reddimur« (ne »certi redimur«, 40, vidi i citat pod 36 na str. 43), »occurrere« (ne »occurere«, 40), »opportunum« (ne »oportunum«, 42), »communi« (ne »comuni«, 44) ... Broj tiskarskih pogrešaka je vrlo velik i smeta. Trebalo je malo više pažnje posvetiti jeziku. Neobična je stilizacija u predgovoru: »Dissertatio compositur quattuor capitibus, quae praeceduntur (!) praefatione, bibliographia et introductione.« Tvrda je i sljedeća besjeda: »Systemata ista, ut de mundo valeant et non merae hypotheses arbitrarie, sed leges naturae expriment a sensibus ultimatis verificari debent« (41).

V. Keilbach

Glockner Hermann: Vom Wesen der deutschen Philosophie. 71 Seiten. Stuttgart und Berlin, W. Kohlhammer Verlag, 1941.

Zadaća je ove knjižice vrlo teška. Pisac želi iznieti značajke nje-mačke filozofije, prema kojima se ova razlikuje od filozofijskog rada drugih kulturnih naroda. Pišćevo je nastojanje »samo pokušaj karakteristike«.